

Det Malmöborgska dramat
i Persberg :
[Gruvfogden Erik Gustaf
Malmöborgs mord]

Herlenius, Emil,

8 B Br. Malmöborg, E. G.

National Library
of Sweden

MALMBORG, E.G.

Kungl. biblioteket

0 0000 000108724

MALMBORG, E. G.

Psilog.
sv.
(Ps.)

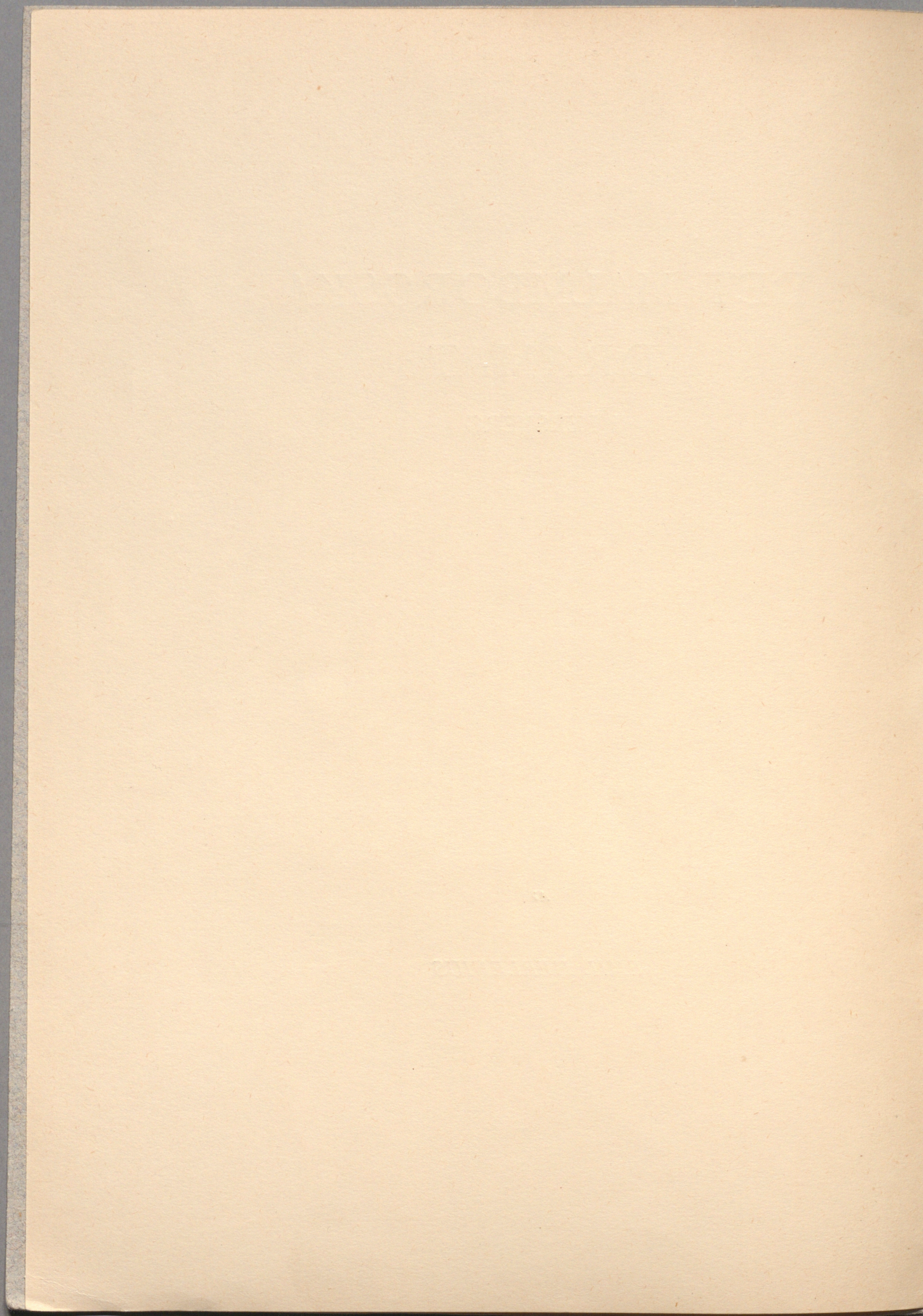
DET MALMBORGSKA
DRAMAT

I PERSBERG

AV

EMIL HERLENIUS

DET MALMBORGSKA
DRAMAT

I PERSBERG

AV

EMIL HERLENIUS

DET MALMBOGSKA

DRAMAT

I FEM AKTER

AF HENRIK IBSEN

Släkten Malmborg hör till de mera kända släkterna i Värmland, och många äro de värmlänningar, som veta att berätta åtskilligt om den ståtliga och populäre generallöjtnant Malmborg på Våxnäs, om den begåvade och musikaliska generalskan Malmborg, född von Gerdtten, och deras många stilfulla döttrar. Vidare ha ju sonen, landshövding Malmborg, och hans maka spelat en viss roll i Karlstads societetsliv i slutet av förra seklet. Däremot torde det vara för de allra flesta fullkomligt obekant, att släkten redan på 1700-talet haft en representant i landskapet, ehuru denne varit av ett helt annat slag än de förut nämnda. Då emellertid sagda släkt tavlor som i kapten Oscar Strokirks Kultur- och personhistoriska anteckningar, så torde vara skäl att nämna, vad senare forskningar bragt i dagen¹.

Släkten Malmborgs förste med säkerhet kände medlem är bergsingenjör Bengt Malmborg, som på äldre dagar kallade sig Malmborg, vilket namn ock upptogs av barnen. Han fick 28/2 1715 fullmakt som kamrer vid Sala silverbergslag efter att en tid ha varit bokhållare därstädes, och han innehade platsen till sin död, som inträffade 21/4 1729.

I sitt äktenskap med Catarina Hoffwenia (d. efter 1725) dotter till den framstående och ryktbare professorn vid Uppsala universitet, med. doktor Petrus Hoffwenius, »den svenska medicinens fader och grundläggare», och Anna Jacobsdotter Lenander hade han två söner och två döttrar. Av de förre hette den ene Jonas, och han gjorde sig snart känd som författare till det vetenskapliga verket *De Pictura*, kanske vår första konsthistoria. Därjämte var han skicklig såväl porträtt- som bataljmålare, och i en år 1717 utgiven hyllningsdikt kallas han »noster alter Apelles». År 1732 blev han

¹ Det är i all synnerhet kand. Boo von Malmborg i Gävle, som med outhärlig iver bemödat sig om att klarlägga släktens ursprung och tidigare representanter.

sekreterare vid Stora Sjötullen men senare fullmäktig i generaltullarrendesocieteten. Han var en mycket förmögen man och arrenderade som sommarställe Stockeby i Danderyds socken, där han med framgång ägnade sig åt trädgårdsskötsel. Han dog 26/1 1756.

Jonas Malmborg var gift tre gånger: 1) med Ingeborg Kristina Retzell, d. 25/3 1747, dotter till sekreteraren i sjö-tullsdirektionen Olof Retzell och Catarina Valleria, 2) med Kristina Maria Roland, d. 13/2 1751, dotter till rådmannen och stadsaktuarien Johan Roland och Margareta Boström, 3) med Margareta Charlotta De la Grange, d. 3/2 1782, dotter till kapten Erik Gustaf De la Grange och Sara Adlerfelt. I första gifftet hade han sex söner och två döttrar, av vilka dock blott en son trädde i äktenskap. Det var Pehr Adolf Malmborg, f. 27/6 1737, d. 4/3 1797 som överstelöjtnant vid arméns flottas Sveaborgseskader. I sitt äktenskap med Louise Fredrika Toll, f. 14/6 1751, d. 21/4 1806, dotter till major Carl Fredrik Toll och Anna Elisabeth Aminoff, hade han åtta söner och fem döttrar. Tre av de förra dogo i unga år, och döttrarna blevo alla ogifta. De fem andra sönerna grundade var sin släktgren. Johan Fredrik, f. 1779, d. 1817, kapten, och Otto August, f. 1795, d. 1864, generallöjtnant, blevo adlade och stamfäder för adliga ätterna von Malmborg och Malmborg. De tre andra, Peter Gustaf, f. 1777 d. 1828, kapten vid Gottlands nationalbeväring, Karl Adolf, f. 1780, d. 1830, kapten vid Adlercreutz' regemente, och Jonas, f. 1787, d. 1847, major vid arméns flottas Sveaborgseskader och därefter postmästare i Sollefteå, blevo stamfäder för var sin gren, en gottländsk, en finsk och en norrländsk. Adliga ätten Malmborg och den finska grenen kvarleva numera blott på kvinnolinjen, den gottländska är helt utdöd, men adliga ätten von Malmborg och den norrländska grenen ha att uppvisa talrika manliga medlemmar.

I sitt andra äktenskap hade Jonas Malmborg en dotter, som dog två veckor gammal, och i sitt tredje en son, Erik Gustaf, som gick ett tragiskt öde till mötes.

Erik Gustaf Malmborg var född 12/2 1753. Hans ungdomsöden äro obekanta, och man vet blott, att hans mor bosatte sig i Arboga. År 1784 kom han till Persberg som gruvfogde.

Samma år gifte han sig med Margareta Elisabeth Petrén, f. 10/2 1760 och dotter till inspektoren vid Mokärnshyttan Olof Petrén och Maria Ullin. I äktenskapet föddes två döttrar, Charlotta, f. 16/11 1785, och Maria Gustafva, f. 10/12 1786.

Vid Persberg var som gruvbrytare anställd förre sergeanten Erik Gustaf Werre, som på grund av sitt obändiga och vilda lynne synes ha varit en skräck för sin omgivning, i synnerhet då han var full, vilket ofta hände. Sommaren 1795 hade Malmborg av Werre blivit överfallen och illa slagen, och kort förut hade Werre förgripit sig på en bokhållare Brattström, dragit honom i håret, sparkat honom för bröstet och slagit honom med en eldgaffel.

Tidigt på morgonen den 5 oktober 1795 hade Werre uppsökt Malmborg och bett honom skriva på ett papper, troligen en lånehandling, vilket denne likväl vägrade. Samma dag på aftonen hade de båda männen jämte provinsialläkaren Daniel Wickman suttit i förtroligt lag hos gästgivaren på Yngshyttan. Antagligen hade Werre förnyat sin begäran men fått avslag. Han bad Malmborg följa med till hans hem, och denne lovade att komma efter, sedan han skött om sin häst.

I Werres hem voro fru Malmborg och ett par andra personer sysselsatta med höstslakten. Vid niotiden på kvällen inträdde Malmborg något onykter i köket, där arbetet pågick, och frågade sin hustru i retlig ton, om det ej vore tid att gå hem. Hon svarade, att hon ej tänkte gå, förrän hon var färdig med sitt arbete. Werre, som i rummet bredvid åhört samtalet, rusade då in och överöste Malmborg med skymfliga tillmälen, fattade honom i håret och drog honom genom köket in i det på andra sidan förstugan belägna kontoret, där han började svårt misshandla honom med en läderkarbas. Fulla av fasa rusade de andra efter för att rädda Malmborg, som var av synnerligen klen och svag kroppsbyggnad och ej kunde reda sig. De lyckades rycka karbasen från Werre, men denne var i fullt raseri och fortsatte misshandeln med en eldgaffel, som han slog av på två ställen, varefter han kastade Malmborg, som var blodig överallt och halft sanslös, ut genom dörren, som därefter reglades. Malmborgs ena sko och hans hårband lågo kvar på golvet. Efter en stund fingo fru Malmborg och Werres dräng Håkan Stor upp farstudörren, och

de sprungo ut för att taga reda på Malmborg och söka förhindra, att han i det djupa mörkret och i sitt medtagna tillstånd skulle falla i något gruvhål, men oaktat flera timmars letande kunde de ej finna honom.

Dagen därpå rymde Werre från orten. Malmborg var fortfarande försvunnen, och den nyssnämnde Håkan Stor var starkt misstänkt för att ha hjälpt Werre att under natten nedkasta Malmborg i ett gruvhål.

Över sex veckor efteråt eller den 17 november återfanns emellertid Malmborgs lik uppflutet i en vattenfylld gruva, som låg mellan hans och Werres hem. Werre hade under tiden fått lejdebrev och återkommit från Norge, dit han begivit sig. Vid den därpå följande rättegången kunde ej på något sätt påvisas, att Werre och Stor nedkastat liket i gruvan, utan allt tydde på att Malmborg i mörkret och på grund av sina betydligt nedsatta krafter tagit miste om vägen. Doktor Wickman, som förrättat obduktionen, ansåg dock, att de skador, som tillfogats Malmborg under misshandeln, voro av den art, att döden skulle ha följt, även om den omkomne ej drunknat. På grund härav blev häradsrättens dom, att »alldenstund de åkommor, som funnits på Grufwefogden Malmborgs döda kropp, warit absolute dödellige, fördenskull och då Werre icke warit i någon nöd att sig wärja, kan Härads Rätten ej annat än i stöd af 9 § 24 Cap. Missgerningsbalken döma det bör han, E. Gust. Werre, lif sitt mista, hwilket likwäl enligt 25 Cap. Rätteg: Balken warder Kongl. Maj:ts och Riksens Höglöfl. Götha Hofrätts närmare bepröfwande i all ödmjukhet underställdt, och niuter Werre emedlertid Kongl. Maj:ts Nådige Lejdebref till godo».

Denna dom stadfästes av hovrätten den 26 april 1797, men Kongl. Maj:ts utslag, som var färdigt redan den 19 maj samma år, lyder: »Ehuru de af Hofrätten uptagna synnerligen beswärande omständigheterna mot Werre enligt läkarens intyg warit owilkorligen werkande til Malmborgs död, wilje Wij dock icke mot hans nekande och derom icke fullkomligen öfwertygade och alldenstund Wij sälunda finna, att tillräckliga skiäl icke wore för handen att fälla Werre till dödsstraffet, men då likwäl genom de anförda wittnesberättelserna samt Werres egit utlåtande styrckt är, att han på ett

wårdsamt sätt misshandlat Malmborg, hwilken från den stunden förswunnit och icke förrän sex wickor blifwit funnen död i gruföpnigen och Werre sålunda warit wållande til Malmborgs död; Alltså och med anledning af 28 Cap. 2—3 §§ af Missgernings Balken samt då jemwål dertill kommit, att Werre fått lejd och har flere barn, som tilhör hans omsorg, finne Wij i nåder det med ändring uti Edert oss i underdånighet tillställt utslag Werre bör umgälla sin brottslighet dermed, att han skall erlægga full mansbot, tillskiftes mellan Konungen, Häradet och Målsäganden samt derefter undergå uppenbar kyrkoplickt å en Söndag; Werre dock obetaget och öppet lämnadt, att derest han sådan bestraffning icke undergå will, af Wårt Nådiga lejdebref begagna».

I alla händelser överlevde Werre icke länge det honom ådömda straffet, ty redan 1799 står hans hustru, Maria Jansdotter, i husförhörsboken som änka. Troligen har han begivit sig från socknen, ty i »dödboken» finnes han ej antecknad.

Änkefru Malmborg bodde några år kvar vid Persberg men flyttade sedan till Mokärnshyttan. Under åren 1811—1812 bodde hon hos sin kusin, bergsprängningsdirektören vid Göta kanal Olof Eriksson, för vilkens båda söner hon var guvernant. Dessa hennes kusinbarn voro de senare så frejdade bröderna, uppfinnaren John Ericsson och översten friherre Nils Ericson. Att de hade sin släkting och lärarinna i gott minne, visar ett brev från John Ericsson, daterat Newyork 1879, vari han bland annat skriver, att han med tacksamhet erinrar sig vad hon lärt honom. Hennes senare öden äro okända, och om de båda döttrarna ha hittills inga underättelser kunnat erhållas.

Nya Wermlands-Tidningens A.-B., Karlstad 1927.

